

Бюджет участі: досвід застосування та перспективи вдосконалення в містах України*

І. М. Сотникⁱ, Я. О. Усⁱⁱ

У статті досліджено зарубіжний та вітчизняний досвід створення і функціонування бюджетів участі (партиципаторних бюджетів). Проаналізовано наслідки реалізації таких бюджетів, їх вплив на розвиток громади та міста в цілому. Охарактеризовано головні етапи процесу партиципаторного бюджетування; визначено ризики та перешкоди для розвитку бюджетів участі у громадах. На прикладі м. Сум досліджено особливості вітчизняного процесу партиципаторного бюджетування. На підставі аналізу результатів впровадження бюджету участі у місті обґрунтовано, що цей проект сприяє підвищенню прозорості бюджетного процесу та доступу населення до основної бюджетної інформації, зростанню відповідальності представників місцевої влади за виконання своїх обов'язків, посилення активності громадян щодо участі у вирішенні актуальних проблем міста. За результатами проведеного дослідження запропоновано низку організаційних інструментів для популяризації бюджету участі та залучення громади до кожного з етапів його реалізації.

Ключові слова: бюджет участі, громадянська активність, місцева влада, місто, самоврядування, населення.

Абревіатура:

БУ – бюджет участі.

УДК 336.14:352(477.52)

JEL коди: G28, H72, R58

Вступ. Неузгодженість інтересів місцевих органів влади та громадян України, що зросла останніми роками, обумовлює зниження довіри населення до владних структур. Згідно з дослідженням, проведеним у 2016 році Київським міжнародним інститутом соціології, менше ніж 10 % опитаних українців довіряли урядовцям [12]. Як результат значного розриву між владою та населенням України з кожним роком все гострішою стає необхідність залучення громадян до активної участі у процесах суспільного життя. Якою б досконалою не була робота системи представницької демократії, місцева влада не спроможна врахувати всі інтереси та потреби населення. Тому взаємодія між владними структурами і громадянським суспільством, де ініціатива подається «знизу», є потужним інструментом, що дозволяє ефективно вирішувати локальні проблеми.

Зважаючи на актуальність зазначених питань для розвитку територій, у 2015 році за підтримки Польсько-Української фундації співпраці (ПАУСІ) в Україні розпочався

ⁱ Сотник Ірина Миколаївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування Сумського державного університету;

ⁱⁱ Ус Яна Олександрівна, студент Навчально-наукового інституту фінансів, економіки та менеджменту імені Олега Балацького Сумського державного університету.

* Публікація містить результати досліджень, виконаних у рамках виконання держбюджетної теми «Розроблення фундаментальних основ відтворювального механізму соціально-економічного розвитку в ході Третьої промислової революції» (№ д/р 0118U003578).

© І. М. Сотник, Я. О. Ус, 2018.

процес реформування місцевих бюджетів [19]. У його рамках громадяни отримали можливість впливати на розподіл бюджетних коштів через створення власних проектів благоустрою міст та голосування за них із подальшою реалізацією найкращих заходів за рахунок бюджетного фінансування. Як показує набутий на сьогодні зарубіжний і вітчизняний досвід, зазначений механізм розподілу коштів, що отримав назву «бюджет участі» (громадський, партиципаторний бюджет), дозволяє кожному жителю бути почутим та сприяє залученню до місцевого самоврядування тих громадян, які до цього не брали участі у вирішенні локальних проблем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для України бюджет участі (БУ) є новим явищем у демократичній практиці міст, тому під час проведення процесу партиципаторного бюджетування виникає ряд непорозумінь як серед населення, так і серед органів влади. Варто зазначити, що у світі питанням розвитку БУ приділяється значна увага, про що свідчать численні наукові праці, присвячені формуванню теоретико-концептуальних, науково-методичних засад та практичних механізмів реалізації партиципаторних бюджетів на підставі оцінки коротко- і довгострокових наслідків їх функціонування.

Проблематику БУ досліджує велика кількість як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців, серед яких: Ш. Бланкарт [3], Х. Гілман [24], І. Кабаннес [23], Р. Масгрейв [6], Дж. Стігліц [21], Г. Л. Тенасе [26], А. Бояр [4], О. Волохов [8], О. Дем'янчук [11], О. Кириленко [14], О. Крилова [16], В. Писаренко [17] та ін. Набутий науковий доробок стосується передусім формування теоретичних засад функціонування процесу партиципаторного бюджетування, вирішення питань організації процесу БУ, створення системи ефективної взаємодії громади та органів місцевої влади у бюджетному процесі, обґрунтування підходів до оцінювання наслідків впровадження партиципаторного бюджету. Водночас потребують подальших досліджень проблеми розкриття потенціалу БУ, який не може бути використаний повною мірою через наявність труднощів на кожному з етапів його реалізації, що пов'язані з недосконалим інформуванням населення, відсутністю широкого залучення представників громад до процесу партиципаторного бюджетування в Україні і т. д.

Таким чином, **метою статті** є аналіз зарубіжного досвіду та застосування вітчизняних механізмів БУ, зокрема на прикладі м. Сум, а також удосконалення на цій основі організаційного інструментарію популяризації партиципаторного бюджету і залучення громадян до його впровадження.

Результати дослідження. Бюджет участі – це новий соціальний та політичний рух ХХІ століття, що сприяє вирішенню не лише актуальних проблем управління сучасними муніципалітетами у країнах із різним політичним устроєм та структурою доходів, а й запобігає появі нових проблем, таких як соціальне розшарування, громадянська байдужість та падіння рівня довіри до органів влади. Згідно з визначенням, наведеним у [5], БУ – це інструмент, який передбачає найвищий рівень участі громадян у прийнятті рішень щодо цільового використання частини коштів з місцевого бюджету. При цьому партиципаторний бюджет може бути реалізований на різних адміністративних рівнях: регіону, муніципалітету, міста, району, мікрорайону, організації, школи тощо.

Як засіб боротьби із соціальною нерівністю БУ вперше з'явився у м. Порту-Алегрі в Бразилії у 1989 році [9]. У 80-х роках ХХ століття у цьому місті процвітали корупція і безробіття, була відсутня належна комунальна інфраструктура, рівень податкових надходжень до бюджету міста, як і рівень доступу громадян до освіти, були

надзвичайно низькими. Для подолання цих проблем у 1985 році муніципальною владою була вперше представлена ідея БУ, спрямована на публічне обговорення проблем міста та підвищення рівня активності громадян. Однак повноцінний процес функціонування БУ був запущений у 1989 році зі створенням місцевих асамблей, спрямованих на вирішення питань охорони здоров'я та освіти, де жителям міста надавалася можливість вирішувати, як розподілити частину коштів міського бюджету. Практика БУ в м. Порту-Алегрі застосовується і дотепер, при цьому жителі розпоряджаються 20 % бюджету міста.

Як свідчить аналіз, механізм БУ у бразильському місті є високоефективним та має низьку позитивних наслідків його реалізації, серед яких [1]:

- зменшення політичної напруги в суспільстві;
- підвищення рівня податкових надходжень до міського бюджету;
- зменшення міських адміністративних витрат;
- зниження рівня корупції за рахунок збільшення громадської активності місцевого населення;
- підвищення рівня обізнаності населення у питаннях використання бюджетних коштів;
- поява практики добровільної участі громадян у реалізації проектів за рахунок власних внесків;
- створення нової культури у громадах;
- забезпечення участі жінок у суспільних заходах, адже до появи бюджету участі жінки були майже виключені зі світу політики та громадського життя міста.

Враховуючи позитивний досвід м. Порту-Алегрі, БУ впровадили й інші муніципалітети Бразилії. Сьогодні в рамках партиципаторного бюджету бразильські міста найбільше коштів витрачають на освіту та санітарні потреби, завдяки чому рівень і якість життя серед населення постійно підвищуються. Зокрема, у м. Порту-Алегрі за роки існування БУ рівень смертності серед немовлят був знижений майже на 33 %; показник середньої тривалості життя перевищив загальнонаціональний рівень на 240 %; зросла кількість учнів початкової та середньої шкіл; більшість жителів міста отримали доступ до води та електрики; станом на 2001 рік доступ до міської каналізації отримали 98 % жителів міста, тоді як у 1989 році нею користувалися лише 48 % жителів; загальна кількість міських громадських організацій збільшилась на 19 % [7].

Таким чином, завдяки високій соціальній ефективності використання механізму БУ упродовж останніх десятиліть партиципаторні бюджети набули значного поширення у країнах Латинської Америки. У 90-х роках ХХ століття схожі проекти почали з'являтися в європейських державах, зокрема у Німеччині та Іспанії. На початку ХХІ століття досвід БУ був перенесений до країн Африки, США, Китаю та Південно-Східної Азії. Треба зазначити, що головну роль у поширенні партиципаторного бюджету відіграли Світовий банк, Організація Об'єднаних Націй та інші глобальні інститути розвитку, які виявили інтерес до БУ після вивчення позитивних наслідків його функціонування у Бразилії. Отже, сьогодні практикою партиципаторного бюджету користуються понад 40 країн світу, серед яких Східна та Західна Європа, США, Латинська Америка, країни Азії та Африки [22].

Сучасною особливістю БУ є те, що він використовується як у великих містах із населенням понад 700 тис. жителів, так і у маленьких містечках, загальна кількість жителів у яких не перевищує 30 тис. осіб [1]. Механізм БУ передбачає безпосереднє залучення місцевих мешканців до процесу прийняття рішень щодо способу та напрямів

І. М. Сотник, Я. О. Ус.

Бюджет участі: досвід застосування

та перспективи вдосконалення в містах України

витрачання коштів локальних бюджетів. Водночас портфель проектів у його складі є результатом спільних дискусій містян про пріоритети громади, а також залежить від місцевих умов та можливостей кожного міста.

Певна країна (місто), як правило, використовує власну відмінну модель партиципаторного бюджету, що загалом є запозиченою від моделі м. Порту-Алегрі. Наприклад, у США механізм БУ представлений щорічним циклом зустрічей та голосування, інтегрованим у широкий процес прийняття бюджетних рішень, який складається з п'яти основних етапів (рис. 1). Таким чином, модель БУ в США передбачає попередній етап серії «мозкових штурмів», де жителі відповідної громади подають свої ідеї щодо головних потреб міста та обирають волонтерів-делегатів, які опрацьовують подані пропозиції, встановлюючи пріоритетність ідей та розробляють остаточні варіанти проектів для голосування. БУ Канади представлений консультативною моделлю: за допомогою інтерактивної системи громадяни пропонують зниження або підвищення обсягів витрат за окремими бюджетними статтями [15].

Рис. 1. Етапи процесу реалізації БУ у США [складено авторами на основі [25]]

В Україні експериментальне впровадження партиципаторних бюджетів розпочалося в середині 2015 року, коли три українські міста (Черкаси, Полтава і Чернігів) у межах реалізації проекту «Партиципаторний бюджет – можливості для підвищення громадської активності і встановлення належного партнерства з органами влади», запровадженого ПАУСІ, приєдналися до загальносвітової практики БУ [7]. Крім того, на початку 2015 року м. Луцьк представило власну модель партиципаторного бюджетування у вигляді «Конкурсу громадських ініціатив». Таким чином, сьогодні в Україні декларується впровадження «польської моделі» БУ [20], основними принципами якої є:

- всі прийняті у процесі голосування рішення повинні бути обов'язково виконані;
- усі проекти повинні відповідати плану стратегічного розвитку міста, входити до його компетенцій;
- вартість проекту не може перевищувати відведену на його реалізацію суму;
- реалізація проекту можлива лише на території відповідного міста;
- процес партиципаторного бюджету має циклічний характер, тобто проводиться щорічно один раз на рік;
- термін виконання одного проекту не може перевищувати одного року;
- усі роботи, пов'язані із реалізацією проекту, повинні виконуватися міськими службами;
- відкритість процедури проведення партиципаторного бюджету;
- висока відповідальність як з боку місцевих органів влади, так і громадян;
- зміцнення громади в цілому, а не лише встановлення довірчих відносин між окремими громадянами та представниками місцевої влади тощо.

Як засвідчує вітчизняний досвід функціонування партиципаторного бюджетування, усі учасники БУ мають власні причини для участі у ньому. Так, для муніципалітетів партиципаторне бюджетування є ефективним інструментом розподілу суспільних ресурсів, що зменшує рівень корупції у місті, підвищує довіру населення до дій представників міської влади, сприяє розвитку та підтримці демократії на місцевому рівні, отриманню суспільного визнання, дає можливість міській владі краще зрозуміти реальні потреби жителів і удосконалити свою діяльність. Натомість, територіальна громада отримує доступ до бюджетної інформації, може брати активну участь у прийнятті управлінських рішень щодо покращання життя в місті та зміцнення його соціального сектору, що сприяє підвищенню рівня громадської освіти і свідомості, появі нових громадських лідерів тощо.

Станом на кінець 2017 року більше ніж 32 міста України, зокрема м. Суми, вже запровадили БУ. Особливістю цих бюджетів стало те, що кожний населений пункт самостійно визначав обсяги грошових коштів, які виділялися ним на реалізацію партиципаторного бюджету (рис. 2).

У м. Сумах уперше положення про БУ було затверджене рішенням Сумської міської ради VII скликання IX сесії від 30 березня 2016 року № 504-МР «Про запровадження громадського (партиципаторного) бюджету у м. Сумах» [19]. Метою цього рішення є підвищення рівня взаємодії між органами місцевого самоврядування та жителями міста щодо впровадження інноваційних механізмів залучення громадськості до розподілу частини коштів міського бюджету. Відповідно до [19] громадський (партиципаторний) бюджет м. Суми – це процес взаємодії Сумської міської ради та її виконавчих органів із громадськістю, спрямований на залучення містян (з урахуванням населених пунктів, підпорядкованих Піщанській сільській раді) до участі у бюджетному процесі шляхом

І. М. Сотник, Я. О. Ус.

Бюджет участі: досвід застосування

та перспективи вдосконалення в містах України

прийняття рішень щодо розподілу визначеної Сумською міською радою частини коштів міського бюджету через подання відповідних ініціативних проектів розвитку та проведення відкритого громадського голосування за такі проекти [19].

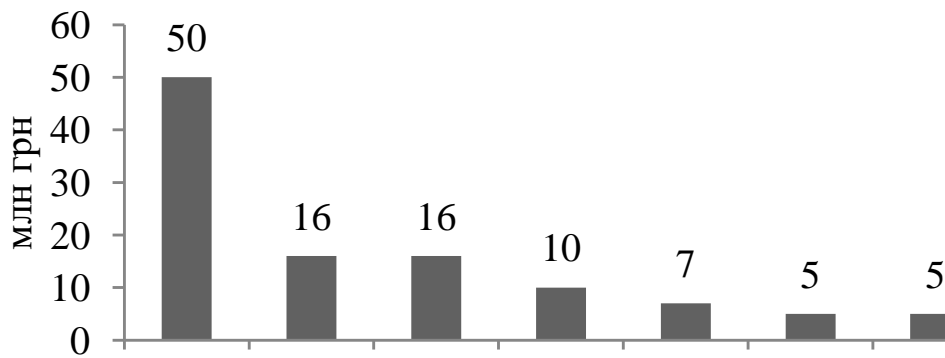

Рис. 2. Розмір БУ у деяких містах України у 2017 році, млн грн
[складено авторами на основі [10]]

Згідно зі ст. 25 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» муніципальною владою було визначено обсяги коштів БУ в м. Сумах до 2020 року включно, які з кожним роком зростатимуть на 1 млн грн. Таким чином, запланований бюджет участі на 2017 рік повинен становити 5 млн грн (фактично він був збільшений до 9 млн грн [18]), 2018 рік – 6 млн грн, 2019 рік – 7 млн грн, 2020 рік – 8 млн грн. Особливістю моделі БУ міста є те, що проекти, подані для фінансування за рахунок коштів міського бюджету, поділяються на два основні види: проекти загальноміського та локального (місцевого) характеру з розподілом коштів між ними у співвідношенні 40:60. При цьому обсяг витрат на реалізацію загальноміського заходу не повинен перевищувати 1 млн грн, тоді як для локального проекту – 500 тис. грн [19]. Усі проекти, подані для фінансування за рахунок міського бюджету, повинні відповідати пріоритетам розвитку міста, встановленим у Програмі економічного та соціального розвитку м. Суми на відповідний рік і мати на меті покращання комфорту проживання мешканців й естетичного вигляду міста, сприяти соціально-економічному, культурному та просторовому розвитку, впровадженню сучасних інноваційних проектів в усіх сферах життєдіяльності [19]. Водночас проекти, які спрямовані на поточне утримання бюджетних установ та мають пряме відношення до роботи у відповідних галузях і сферах діяльності, не можуть бути профінансовані за рахунок БУ міста. Таким чином, містяни мають змогу подавати проекти, що: покращують благоустрій міста; підвищують рівень освіти серед місцевих жителів; сприяють енергонезалежності міста; популяризують здоровий спосіб життя тощо (рис. 3). Крім того, за умовами БУ подавати та голосувати за проекти можуть жителі міста, які досягли шістнадцятирічного віку й офіційно зареєстровані як такі, що проживають на його території. У випадку, коли особа зареєстрована за межами міста, однак фактично проживає у м. Сумах, для участі у процесі повинна надати довідку, що підтверджує її проживання на території міста. Прикладом такого документа може бути студентський квиток, довідка з місця навчання, роботи, служби тощо.

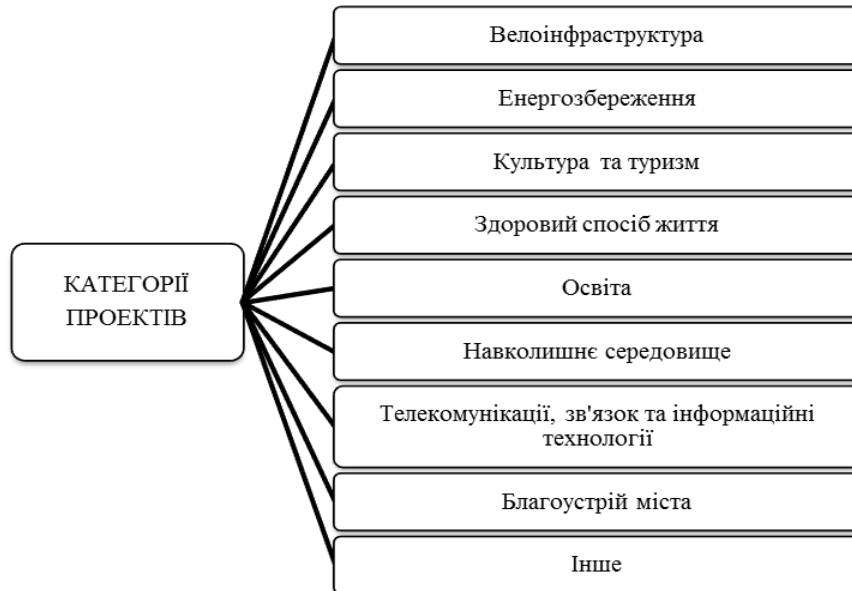

Рис. 3. Категорії проектів для фінансування за рахунок громадського бюджету в м. Сумах [розроблено авторами на основі джерела [10]]

Згідно зі статистичними даними у 2016 році, що став першим роком запровадження партиципаторного бюджету у м. Сумах, було подано 75 проектів, з яких 20 – загальноміські та 55 – локальні [9]. У 2017 році їх кількість становила 66 проектів загальною вартістю 32 954 тис. грн, серед яких 45 проектів мали локальний характер (вартістю 17 545 тис. грн) та 21 – загальноміський (вартістю 15 409 тис. грн). При цьому на етапі розгляду 23 % поданих проектів були повернені на доопрацювання [10].

У 2017 році найбільшу кількість проектів було подано за категоріями «Здоровий спосіб життя» (88,6 %) та «Благоустрій міста» (72,2 %) (рис. 4). Отже, можна зробити висновок, що жителів м. Сум найбільше турбують питання, пов'язані з промоцією здорового способу життя та покращанням благоустрою міста. Більшість поданих проектів спрямовані саме на озеленення міста, побудову локальних спортивно-ігрових майданчиків для дітей, облаштування місць активного відпочинку тощо.

До подачі проектів у 2017 році були залучені представники усіх вікових категорій і статі, зокрема, частка авторів проектів серед чоловіків становила 52 %, тоді як частка жінок – 48 %. Таким чином, найактивнішою верствою міського населення є економічно активне населення середнього віку (рис. 5).

Враховуючи проаналізований вітчизняний та зарубіжний досвід реалізації БУ, а також наукові праці, присвячені проблематиці партиципаторного бюджетування, можна зробити висновок, що впровадження БУ має безліч переваг для кожного учасника цього процесу. Проте під час реалізації громадського бюджету можуть виникати певні труднощі на різних етапах його реалізації (табл. 1).

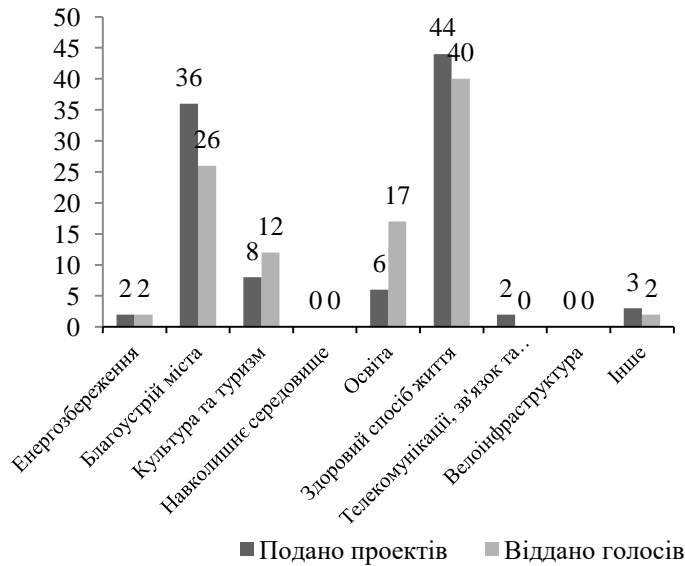

Рис. 4. Розподіл поданих проектів БУ у м. Сумах у 2017 році за категоріями та голосів за них, % [сформовано авторами на основі [10]]

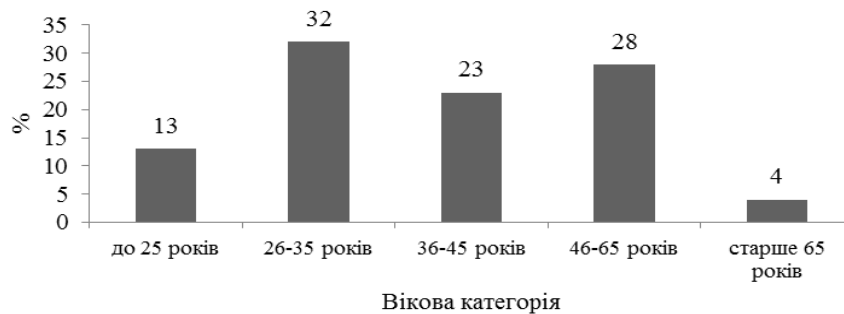

Рис. 5. Розподіл за віком авторів проектів партиципаторного бюджету у м. Сумах у 2017 році, % [складено авторами на основі [10]]

Зазначені у табл. 1 проблеми повною мірою характерні для БУ м. Сум і для інших українських міст. Наприклад, у 2017 році у м. Сумах для автоматизації усіх етапів партиципаторного бюджету почала використовуватись електронна система «Громадський проект», при цьому з метою економії грошових коштів кількість пунктів для паперового голосування було скорочено з 41 до 9 порівняно з 2016 роком. Водночас такі дії призвели до обмеження можливостей для літніх людей, людей із низьким рівнем доходів, які не мають доступу до мережі Інтернет, віддати свій голос за певний громадський проект.

Таблиця 1

Переваги застосування партиципаторного бюджету та труднощі, пов'язані з його впровадженням [складено авторами на основі [2, 23, 26]]

Переваги	Недоліки
Зростання рівня активності громадян у демократичному житті суспільства	Технічні проблеми і труднощі проведення голосування
Прозорість прийняття рішень на місцевому рівні	Для реалізації БУ необхідним є залучення додаткових грошових витрат
Зростання рівня довіри громадян до представників органів влади	Залучення додаткових осіб, які будуть займатися процесом партиципаторного бюджету
Зниження рівня корупції на міському рівні	Низький рівень довіри громади до представників органів влади на початкових етапах впровадження БУ
Рациональне використання коштів міського бюджету	Прихований ризик домінування певних представницьких груп, що представляють інтереси зацікавлених осіб
Підвищення рівня громадянської освіти і свідомості	Низький рівень освіти та громадської свідомості мешканців
Залучення громадян до процесу прийняття бюджетних рішень певної територіальної громади	Необхідність узгоджувати БУ з іншими заходами та подіями, запланованими у місті
Встановлення «партнерських» зв'язків між органами влади та громадою	Відсутність досвіду проведення партиципаторного бюджетування як у органів міської влади, так і громади
Можливість уникнення соціальних конфліктів	Процес впровадження БУ вимагає додаткового часу та зусиль

Отже, партиципаторне бюджетування в Україні в цілому та в м. Сумах зокрема потребує подальших досліджень та вдосконалення цього процесу. У зв'язку з цим актуальним є проведення масових інформаційних кампаній, які б надихали членів громади до участі у житті міста та розроблення реалістичних проектів його розвитку. При цьому використання традиційних засобів масової інформації (місцевого радіо, телебачення, газет) повинно доповнюватися привабливою зовнішньою рекламою, розміщенням інформаційних оголошень усередині та зовні міських транспортних засобів, на зворотному боці платіжок за комунальні послуги, продуктових пакетах тощо.

Іншим інструментом залучення громадян до БУ може стати впровадження зарубіжного досвіду щодо вільної дискусії містян у «Світовому кафе», де члени громади матимуть можливість вільно подискутувати в кафе за чашкою кави над ідеями майбутніх проектів, обговорити правила та процедури процесу партиципаторного бюджету [13].

Важливим заходом у контексті розбудови БУ є проведення періодичних тренінгів, на яких жителі міста зможуть отримати технічні знання і навички, ознайомитися з правилами БУ, законодавчими умовами чи обмеженнями, що спростить процес створення проектів і голосування за них. Доцільним є також започаткування щорічних конференцій у вищих навчальних закладах з метою залучення студентства до активної участі у партиципаторному бюджеті.

Ще однією можливістю, яка полегшить доступ містян до БУ, є створення он-лайн-кабінету допомоги, де кожен громадянин у разі виникнення будь-яких непорозумінь зможе швидко отримати відповідь на поставлене питання щодо процесу партиципаторного бюджету.

Крім того, актуальним є проведення представниками міської влади періодичних зустрічей із членами громади, на яких усі учасники партиципаторного бюджету будуть звітувати про результати проведення процесу, залишати відгуки, пропонувати ідеї для покращання БУ.

Висновки та перспективи подальших наукових розробок. Узагальнення закордонного та вітчизняного досвіду щодо впровадження механізмів БУ на місцевому рівні засвідчує, що партиципаторний бюджет є ефективним сучасним інструментом для покращання взаємовідносин між представниками місцевої влади та громадою. Він сприяє зростанню рівня життя на певній території; підвищує активність громадян у демократичному житті суспільства; залучає населення до процесу прийняття рішень щодо розподілу частки місцевого бюджету тощо.

Незважаючи на зазначені переваги, механізм партиципаторного бюджету не є ідеальним та має низку недоліків, пов'язаних передусім із відсутністю достатнього досвіду щодо застосування процесу БУ на локальному рівні та браком інформації у населення щодо переваг і можливостей застосування цього важеля впливу на владу. Запропоновані авторами організаційні інструменти покликані вирішити ці проблеми, допомагаючи краще реалізовувати потенціал партиципаторних бюджетів. Водночас активний розвиток БУ в містах України потребує проведення подальших наукових досліджень у контексті вдосконалення моделей реалізації таких бюджетів, обґрунтування їх розмірів, налагодження процедур формування, відбору, перевірки проектів та голосування за них тощо.

Література

1. *Балуева, Е.* Бюджет участія [Електронний ресурс] / Е. Балуева. – Режим доступу : <https://i.factor.ua/journals/bb/2017/august/issue-31/article-29983.html>. (Актуально на 23.12.2017 г.).
2. *Белец, Ж. А.* Партиципаторне бюджетування як інноваційний демократичний інструмент участі громадян в управлінні справами територіальних громад [Електронний ресурс] / Ж. А. Белец. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Ttpdu_2016_1_21.pdf. (Актуально на 23.12.2017 р.).
3. *Бланкарт, Ш.* Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки / Ш. Бланкарт. – К. : Либідь, 2000. – 654 с.
4. *Бояр, А. О.* Еволюція наукових бюджетних сентенцій / А. О. Бояр // Вісник КНТЕУ. – 2015. – № 1(99). – С. 121–138.
5. *Бюджет участі: історія і польський досвід* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.urbanua.org/dosvid/zakordonni-prykklady/141>. (Актуально на 23.12.2017 р.).
6. *Б'юкенен, Д. М.* Суспільні фінанси і суспільний вибір: два протилежних бачення держави / пер. з англ. А. Іщенко / Д. М. Б'юкенен, Р. А. Масгрейв. – К. : КМ Академія, 2004. – 175 с.
7. *Васильєва, Н. В.* Залучення громадськості в українських містах (на прикладі бюджету участі) [Електронний ресурс] / Н. В. Васильєва. – Режим доступу : <https://cyberleninka.ru/article/n/vovlechenie-grazhdanskogo-obschestva-v-ukrainskih-gorodah-na-primere-byudzhetu-uchastiya.pdf>. (Актуально на 23.12.2017 р.).
8. *Волохов, О. С.* Прозорість бюджету як запорука розвитку демократії в Україні / О. С. Волохов // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2013. – № 6–2(1). – С. 96–100.

9. *Громадський* (партиципаторний) бюджет міста Суми на 2017 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://initiativ.e-dem.in.ua/sumy/Competition/View/1>. (Актуально на 23.12.2017 р.).
10. *Громадський* проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://pb.smr.gov.ua/>. (Актуально на 23.12.2017 р.).
11. *Дем'янчук, О. І.* Інноваційні методи управління місцевими бюджетами України / О. І. Дем'янчук // Вісник ОНУ ім. О. І. Мечникова. – 2016. – № 1. – С. 190–194.
12. *Довіра* соціальним інституціям [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=678&page=1>. (Актуально на 23.12.2017 р.).
13. *Інструменти* партисипації. Натхнення спільноти на дії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mistosite.org.ua/uk/articles/instrumenty-partysypatsii-natkhnennia-spilnoty-na-dii>. (Актуально на 23.12.2017 р.).
14. *Кириленко, О.* Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін ; Асоціація міст України. – К. : ВІ ЕН ЕЙ, 2015. – 396 с.
15. Кто заберет деньги у Кернеса: как в Харькове внедряют «Бюджет участия» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://politeka.net/reading/541900-kto-zaberet-dengi-u-kernesa-kak-v-harkove-vnedruayut-byudzh-et-uchastiya/>. (Актуально на 23.12.2017 г.).
16. *Крилова, О.* Участь громадськості у формуванні бюджетів в Україні: поточна практика та рекомендації щодо її розширення / О. Крилова // Аналітичний звіт № 3. – Київ, 2006. – 72 с.
17. *Писаренко, В. П.* Впровадження партисипативного бюджету [Електронний ресурс] / В. П. Писаренко // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2016. – № 1–2. – С. 51–54. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDAA_2016_1-2_12. (Актуально на 23.12.2017 р.).
18. *Положення* про громадський (партиципаторний) бюджет м. Суми : затверджено рішенням Сумської міської ради від 30 березня 2016 року № 504-МР (зі змінами від 14.06.2017 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://pb.smr.gov.ua/files/document/108/file/14987463157523_risheny_2209-mr_14062017.doc. (Актуально на 23.12.2017 р.).
19. *Проект* «Партиципаторний бюджет – можливості для підвищення громадської активності і встановлення належного партнерства з органами влади» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pauci.org/open_project.php?id=22. (Актуально на 23.12.2017 р.).
20. *Стандарти* процесів партисипаторного бюджетування в Польщі [Електронний ресурс]. – 2-е вид., випр. – Варшава : Фундація Лабораторія суспільних досліджень та інновацій «Сточня», 2015. – Режим доступу : http://www.pauci.org/upload/files/standardy_budzetow_wydanie%20П-3.pdf. (Актуально на 23.12.2017 р.).
21. *Стиглиц, Дж.* Экономика государственного сектора [Электронный ресурс] / Дж. Стиглиц. – Режим доступа : <http://www.fgu-nickolaus.narod.ru/Materials/STIGLITZ.pdf>. (Актуально на 23.12.2017 р.).
22. *Briefing.* Participatory budgeting. An innovative approach [Electronic resource]. – Accessed mode : <http://www.gianlucaguo.it/wp-content/uploads/2017/02/Participatory-Budgeting.-An-innovative-approach.pdf>. (Available at 23.12.2017).
23. *Cabannes, Y.* Participatory budgeting: a significant contribution to participatory democracy [Electronic resource] / Y. Cabannes. – Accessed mode : <http://pubs.iied.org/pdfs/G00471.pdf>. (Available at 23.12.2017).
24. *Gilman, H. R.* Engaging citizens: participatory budgeting and the inclusive governance movement within the United States [Electronic resource] / H. R. Gilman. – Accessed mode : <http://ash.harvard.edu/files/ash/files/participatory-budgeting-paper.pdf?m=1455295224>. (Available at 23.12.2017).
25. *Participatory* budgeting: next generation democracy [Electronic resource]. – Accessed mode : <https://drive.google.com/file/d/0BwYKRFaWta5eWXJFZFd4cXh5Wmc/view>. (Available at 23.12.2017).

I. M. Sotnyk, Y. O. Us.

Бюджет участі: досвід застосування

та перспективи вдосконалення в містах України

26. *Tănase, G.* An overall analysis of participatory budgeting advantages and essential factors for an effective implementation in economic entities [Electronic resource] / G. Tănase. – Accessed mode : <http://ibimapublishing.com/articles/JEERBE/2013/201920/201920.pdf>. (Available at 23.12.2017).

Отримано 28.03.2018 р.

**Бюджет участия: опыт применения и перспективы совершенствования
в городах Украины**

**ИРИНА НИКОЛАЕВНА СОТНИК*,
ЯНА АЛЕКСАНДРОВНА УС****

* доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, підприємництва
і бізнес-адміністрування Сумського державного університету,
ул. Римського-Корсакова, 2, г. Суми, 40007, Україна,
тел.: 00-380-542-332223, e-mail: sotnyk@econ.sumdu.edu.ua

** студентка Учебно-научного института финансов, экономики и менеджмента
имени Олега Балацкого Сумського державного університету,
ул. Римського-Корсакова, 2, г. Суми, 40007, Україна,
тел.: 00-38-098-0618268, e-mail: yanochkaus@gmail.com

В статье исследован зарубежный и отечественный опыт создания и функционирования бюджетов участия (партиципаторных бюджетов). Проанализированы последствия реализации таких бюджетов, их влияние на развитие локальной общины и города в целом. Охарактеризованы основные этапы процесса партиципаторного бюджетирования; определены риски и барьеры для развития бюджетов участия в общинах. На примере г. Сум исследованы особенности отечественного процесса партиципаторного бюджетирования. На основе анализа результатов внедрения бюджета участия в городе обосновано, что этот проект способствует повышению прозрачности бюджетного процесса и доступа населения к основной бюджетной информации, росту ответственности представителей местных властей за выполнение своих обязанностей, усилению активности граждан при решении актуальных проблем города. По результатам проведенного исследования предложен ряд организационных инструментов для популяризации бюджета участия и привлечения местной общественности к каждому из этапов его реализации.

Ключевые слова: бюджет участия, гражданская активность, местная власть, город, самоуправление, население.

Mechanism of Economic Regulation, 2018, No 1, 31–44
ISSN 1726–8699 (print)

**The Participatory Budgets: Experience in Application
and Prospects of Improvement in Ukrainian Cities**

**IRYNA M. SOTNYK*,
YANA O. US****

* Dr. (Economics), Professor, Professor of the Department of Economics, Entrepreneurship
and Business Administration, Sumy State University,
R.-Korsakova Str., 2, Sumy, 40007, Ukraine,
phone: 00-380-542-332223, e-mail: sotnyk@econ.sumdu.edu.ua

** Student of Oleg Balatskiy Academic and Research Institute of Finance,
Economics and Management, Sumy State University,
R.-Korsakova Str., 2, Sumy, 40007, Ukraine,
phone: 00-38-098-0618268, e-mail: yanochkaus@gmail.com

Manuscript received 28 March 2018

The article examines the foreign and domestic experience of organizing and functioning of participatory budgets. The effects of realization of these budgets, their influence on the development of community and cities in general are analyzed. The main stages of participatory budgeting process are characterized; the risks and barriers of development of participatory budgets in the communities are defined. At the example of Sumy city, the special features of domestic participatory budgeting process are investigated. Based on analysis of the results of participatory budget implementation in Sumy, it is substantiated, that this project provides increasing of budget transparency and easy access to budget information for population; increases the responsibility of local authorities for their obligations fulfillment; encourages citizens to participate in decision-making processes. With regard to the results of the conducted research, there is proposed a number of organizational tools to popularize the participatory budgets and involve community members to every stage of participatory budgeting.

Keywords: participatory budgeting, civic engagement, local government, city, self-government, population.

JEL Codes: G28, H72, R58

Table: 1; Figures: 5; References: 26

Language of the article: Ukrainian

References

1. Balueva, E. Byudzhet uchastiya [The participatory budget]. Retrieved from <https://i.factor.ua/journals/bb/2017/august/issue-31/article-29983.html>. Available 23.12.2017.
2. Belets, Zh. A. Partytsypatorne byudzhetuvannya yak innovatsiynyy demokratychnyy instrument uchasti hromadyan v upravlinni spravamy terytorialnykh hromad [Participatory budgeting as an innovative democratic instrument of citizen participation in the management of territorial communities]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Tpdu_2016_1_21.pdf. Available 23.12.2017.
3. Blankart, Sh. (2000). *Derzhavni finansy v umovakh demokratiyi: Vstup do finansovoyi nauky*. [Public finances in a democracy: an introduction to financial science]. Kyiv: Lybid, 2000, 654.
4. Boyar, A. O. (2015). Evolyutsiya naukovykh byudzhetnykh sententsiy [Evolution of scientific budget sentences]. *Visnyk KNTEU*, 1(99), 121–138.
5. Byudzhet uchasti: istoriya i polsky dosvid [Participatory budget: history and Polish experience]. Retrieved from <http://www.urbanua.org/dosvid/zakordonni-pryklady/141>. Available 23.12.2017.
6. B'yukenen, D. M. & Masgreyv, R. A. (2004). *Suspilni finansy i suspilnyy vybir: dva protylezhnykh bachennya derzhavy* [Public finances and the social choice: two opposite visions of the state]. K.: KM Akademiya, 175.
7. Vasylyeva, N. V. Zaluchennya hromadskosti v ukraiynskykh mistakh (na prykladi byudzhetu uchasti) [Involvement of the public in Ukrainian cities (on example of participatory budget)]. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/vovlechenie-grazhdanskogo-obschestva-v-ukraiynskih-gorodah-na-primere-byudzhetu-uchastiya.pdf>. Available 23.12.2017.
8. Volokhov, O. S. (2013). Prozorist byudzhetu yak zaporuka rozvytku demokratiyi v Ukraini [Budget transparency as a key to the democracy development in Ukraine]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Yurysprudentsiya*, 6–2(1), 96–100.
9. Hromadskyy (partytsypatornyy) byudzhet mista Sumy na 2017 rik [Public (participatory) budget of Sumy city for 2017]. Retrieved from <http://initiativ.e-dem.in.ua/sumy/Competition/View/1>. Available 23.12.2017.
10. Hromadskyy proekt [Public project]. Retrieved from <https://pb.smr.gov.ua/>. Available 23.12.2017.

11. Dem'yanchuk, O. I. (2016). Innovatsiyni metody upravlinnya mistsevymy byudzhетamy Ukrayiny [Innovative methods of local budgets management in Ukraine]. *Visnyk ONU im. O. I. Mechnykova, 1*, 190–194.
12. Dovira sotsialnym instytutsiyam [Trust in social institutions]. Retrieved from <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=678&page=1>. Available 23.12.2017.
13. Instrumenty partysypatsiyi. Natkhnennya spilnoty na diyi [Participatory tools. Community's inspiration for action]. Retrieved from <https://mistosite.org.ua/uk/articles/instrumenty-partysypatsii-natkhnennia-spilnoty-na-dii>. Available 23.12.2017.
14. Kyrylenko, O., Malynyak, B., Pysmennyu, V. & Rusin, V. (2015). *Planuvannya ta upravlinnya finansovymy resursamy terytorialnoyi hromady* [Planning and management of financial resources of territorial community]. Asotsiatsiya mist Ukrayiny. Kyiv: VI EN EY.
15. Kto zaberet den'gi u Kernesа: kak v Khar'kove vnedryayut «Byudzhет uchastiya» [Who will take the money from Kernesа: how Kharkov implements the "Participatory budget"]. Retrieved from <https://politeka.net/reading/541900-kto-zaberet-dengi-u-kernesа-kak-v-harkove-vnedryayut-byudzhет-uchastiya>. Available 23.12.2017.
16. Krylova, O. (2006). Uchast hromadskosti u formuvanni byudzhетiv v Ukrayini: potochna praktyka ta rekomendatsiyi shchodo yiyi rozshyrennya [Public participation in budget formation in Ukraine: current practice and recommendations for its extension]. *Analitichnyy zvit, 3*, 72. Kyiv.
17. Pysarenko, V. P. (2016). Vprovadzhennya partysypatyvnoho byudzhету [Implementation of the participatory budget]. *Visnyk Poltavskoyi derzhavnoyi ahraranoi akademiyi, 1–2*, 51–54. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDAA_2016_1-2_12. Available 23.12.2017.
18. Polozhennya pro hromadskyy (partysypatornyy) byudzhет m. Sumy: zatverdzheno rishennyam Sums'koyi miskoyi rady vid 30 bereznya 2016 roku #504-MR (zi zminamy vid 14.06.2017 r.) [Regulation on public (participatory) budget of Sumy: approved by decision of Sumy City Council on 30.03.2016 #504-MR (changed 14.06.2017)]. Retrieved from https://pb.smr.gov.ua/files/document/108/file/14987463157523_risheny_2209-mr_14062017.doc. Available 23.12.2017.
19. Proekt «Partysypatornyy byudzhет – mozhlyvosti dlya pidvyshchennya hromadskoyi aktyvnosti i vstanovlennya nalezhnoho partnerstva z orhanamy vlady» [The project «The Participatory Budget – Possibilities for increasing public activity and establishing proper partnership with authorities»]. Retrieved from http://www.pauci.org/open_project.php?id=22. Available 23.12.2017.
20. Standarty protsesiv partysypatornoho byudzhетuvannya v Polshchi. (2015). [Standards of processes of participatory budgeting in Poland]. Warsaw: Fundatsiya Laboratoriya suspilnykh doslidzhen ta innovatsiy «Stochnya». Retrieved from http://www.pauci.org/upload/files/standarty_budzetow_wydanie%20II-3.pdf. Available 23.12.2017.
21. Styhlyts, J. *Ekonomyka hosudarstvennoho sektora* [Economics of public sector]. Retrieved from <http://www.fgu-nickolaus.narod.ru/Materials/STIGLITZ.pdf>. Available 23.12.2017.
22. Briefing. Participatory budgeting. An innovative approach. Retrieved from <http://www.gianlucaseo.it/wp-content/uploads/2017/02/Participatory-Budgeting.-An-innovative-approach.pdf>. Available 23.12.2017.
23. Cabannes, Y. Participatory budgeting: a significant contribution to participatory democracy. Retrieved from <http://pubs.iied.org/pdfs/G00471.pdf>. Available at 23.12.2017.
24. Gilman, H. R. Engaging citizens: participatory budgeting and the inclusive governance movement within the United States. Retrieved from <http://ash.harvard.edu/files/ash/files/participatory-budgeting-paper.pdf?m=1455295224>. Available 23.12.2017.
25. Participatory budgeting: next generation democracy. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/0BwYKRFaWta5eWXJFZF4cXh5Wmc/view>. Available 23.12.2017.
26. Tānase, G. An overall analysis of participatory budgeting advantages and essential factors for an effective implementation in economic entities. Retrieved from <http://ibimapublishing.com/articles/JEERBE/2013/201920/201920.pdf>. Available 23.12.2017.